

VI. PÁL PÁPA KÖRLEVELE AZ OLTÁRISZENTSÉGRŐL

1965. szeptember 3-án jelent meg a *Mysterium fidei* szavakkal kezdődő enciklika, amely felhívta a figyelmet néhány olyan újításra, amelyet egyes teológusok az oltáriszentségről szóló tanításban és a vele kapcsolatos kultuszban be akartak vezetni. A körlevél senkit nem ítél el, nem tesz új megállapításokat, hanem kifejti a hagyományos kinyilatkoztatott tanítást és megismétli az I. Vatikáni zsinat kijelentését, hogy a dogmák kifejtésében, magyarázatában nem szabad az eredeti értelmet megváltoztatni. A holland püspöki kar már néhány hónappal előbb, május 9-én, hasonló tartalmú körlevelet olvastatott fel a templomokban. Intézkedésükben fel lehetett ismerni a zsinat szellemét. Nem a Szent Officiumot kérik fel közbelépésre – amely hagyományaihoz híven legfőbb indexre tette volna a téves tanítást tartalmazó írásokat –, hanem apostoli küldetésük tudatában maguk szólnak papjaikhoz és híveikhez. Úgy látszik azonban, hogy az ügy fontossága miatt a pápa is szükségét érezte a szélesebbkörű figyelemztetésnek.

Az enciklikát kiváltó előzmények

A modern filozófia és szellemi élet hatása alatt a teológusok igyekeznek a régi arisztoteleszi-szenttamási terminológiát kiegészíteni, élettel megtölteni. A törekvésbe természetesen néha túlzások is beszűrődnek. Az úgynevezett egzisztenciális fenomenológia az embert például elsősorban nem értelmes természete, hanem személyisége szerint ítéli meg. Kétségtelen, hogy a személyiség alapja az értelmes természet. Ezt ennek az irányzatnak képviselői is feltételezik, de nem ezt a sztatikus lényegnek nézik, hanem az ember személyi viszonyát keresik Istenhez, embertársakhoz és a világhoz. Az ember igazi lényegét ebben a mozgalmal, dinamikus viszonyulásban látják. Én-ünk akkor talál magára – úgymond –, ha szembeáll egy Te-vel, mert a személy velejárója a nyitottság, a kapcsolatkeresés. Az abszolút Te az ember számára csak Isten lehet, előtte válik igazán személylé, előtte találja meg önmagát. Az emberi lényeg kiaknázásához olyan életnyilvánulásokat kell élemezni, amelyek mint közösségi lényt jellemeznek bennünket: többi között a nyelvet, munkát, sportot, nemiséget, szórakozást.

Az egzisztenciális fenomenológia szószólói – módszerükhöz híven – az eucharisztiaí szívesen tekintik az Úr vacsorájának (1. Kor. 11,20). Szentségi és áldozati jellegénél fontosabb számukra a „lakoma a feltámadt Údvözítővel”, ahol Krisztus a vendéglátó szerepét tölti be. Jelenléte elsősorban a közösségnek szól, ahogy megígérte: „Ahol ketten-hárman összegyűlnek az én nevemben, velük vagyok” (Mt. 18,20). A kenyér és a bor a Krisztus kezéből vett szentségi adomány. Az étel és ital a mindennapi életben is a vendéglátó szeretetének a jele, a kenyér és a bor tehát az utolsó vacsorán és a misében Krisztus kegyelmét, szeretetét jelenti, realizálja. Az oltárra tett adomány olyan értelemben azonos Krisztussal, amilyen mértékben ő azonosítja magát vele.

Az új magyarázat több teológusnál jelentkezett Hollandiában, Franciaországban, Németországban és Angliában. Legmesszebbre ment a hol-

land jezsuita, *Schoonenberg*, és a kapucinus *L. Smits*. A kifejtésnél az ő írásaikat vesszük figyelembe.

Szerintük az eucharisztia valósága a feltámadt Krisztus személyes jelenléte. A kenyér és a bor lényegének átváltozását, az átlényegülést nem tartják kifejezőnek, mert eltárgyasítja Krisztus jelenlétét, már pedig számunkra a személyes kapcsolat a fontos. Beszélhetünk tér szerinti és személyes jelenlétről. Az elsónél csak helyileg van jelen valaki, a másodiknál személyes kapcsolat szerint. Ha a kapcsolat kölcsönös, a jelenlét erős és eleven: a személyek egységet alkotnak, de az egyedi önállóság nemvész el. Szükséges, hogy a személy szabad elhatározással adja magát, szellemileg táruljon ki a másik előtt, de egyediségét is tartsa meg. Gondolat és akarás szerint jelen lehet valaki akkor is, ha térben távol van, mégis akkor teljes a jelenlét, ha testileg és személyileg együtt vannak.

Krisztus, mint isteni személy, földi életében tér és hely szerint is jelen volt környezetében. Feltámadása után azonban csak személy szerint van jelen, még pedig mindenütt, ahol hisznek benne. Így van köztünk az eucharisztia ünneplésénél is. Már a kenyér és a bor átváltoztatása előtt megjelenik övéi körében, az eucharisztia azonban közelebb hozza őt. Azért mondjuk, hogy a kenyér és a bor színe alatt valóságosan jelen van, mert megvalósítja bennük jelenlétét. Aldozásnál a feltámadt Krisztus előtt állunk s ő a kenyéren keresztül testét nyújtja eledelül. Az ő ajándékában több valósul meg, mint az emberekében. Az átváltozás nem azt jelenti, hogy Krisztus leszáll az égből és a kenyér lényegének helyére lép. A lét rendjében a kenyérben nem történik változás, ellenben a kenyér és a bor új jelentést, új célt kap. Átlényegülés helyett — mint előadják — inkább jelentés-változásról (*transsignificatio*) és cél-változásról (*transfinalisatio*) kell beszélünk. A kenyér és a bor jelenti Krisztus teljes önátadását, hiszen az ajándékban önmagát közli velünk. Az önátadás az ajándék közvetítésével, a kenyér színe alatt történik, amit magunkhoz veszünk. Ezért a kenyér fizikai valóságának az átváltozás után is meg kell maradnia, különben nem lehetne az önátadás jelképe és hordozója a szellemi lakomán. Az ajándékozó azonosítja magát az ajándékkal, s az mintegy része lesz testi valóságának. Az eucharishtiában Krisztus megtestesíti szeretetét, önmagát adja nekünk. Igazi átlényegülésről nem beszélhetünk, legföljebb ilyen hasonlatot alkalmazhatunk: ahogy a megtestesülésben Krisztus emberi természete felvételt nyert az isteni személy létmódjába, de megmaradt emberi természetnek, úgy a kenyér és a bor, mint ajándék, felvételt nyer a feltámadt Krisztus létmódjába és valamiképpen része lesz megdicsőült testi valóságának.

Ebből az értelmezésből az következnek, hogy Krisztus csak addig van jelen, amíg az adományt adja, tehát a misében és áldozásban. A kenyér azonban megmarad kenyérnek, a bor bornak s a közösségi összejövétel megszűnésével Krisztus visszavonja személyi jelenlétét. Nincs tehát értelme a külön szentségimádásnak és az úgynevezett magánmisének, amit a pap a közösség részvétele nélkül mutat be, hiszen Krisztus a közösségnek ígerte meg jelenlétét.

Nem helyettesíthetjük az átlényegülés tanát

A pápa az enciklikában abból indul ki, hogy az oltáriszentség az egyház liturgiájának középpontjában áll. Krisztus jelen van benne, megújítja keresztáldozatát és lelkünket táplálja, mint kegyelmi életforrás.

Minden téves magyarázat és gyakorlat éppen most, a nagy liturgikus megújulás idején, jövátelhetetlen bajnak és nyugtalanságnak lehet a forrása. Ezért mint legfőbb pástör, kötelességének tartja a hagyományos egyházi tanítás hangsúlyozását.

Senki nem követelheti magának a jogot, hogy az egyháznak egyszer definiált tételét tudatlanra vegye, vagy másképpen értelmezze. Nem lehet például a közösségi misét úgy kiemelni, hogy mellette elvesszen a magánmise jogosultsága. Nem lehet a szentségi jelet úgy nyomatékozni, mintha a jelkép — amit mindenki elismer az oltárszentségben — teljesen kimerítené Krisztus jelenlétének módját. Ez a megállapítás azt jelenti, hogy a kenyér és a bor mint étel és ital valóban jelképezi Krisztus szeretetét, de a jelképen túl az utolsó vacsorán elhangzott szavaira is gondolnunk kell. Ha a kenyeret testének mondotta, a bort pedig vérenek, akkor isteni szavára megtörtént az átlényegülés. Tehát nem csupán mint ajándékozó vagy vendéglátó van jelen, hanem valóságos embersége szerint.

Az eucharisztiaiban valóban beszélhetünk jelentés-változásról és cél-változásról, hiszen ami eddig kenyér és bor, azaz természetes táplálék volt, annak más lett a jelentése és célja. De ezzel a változással nem helyettesíthetjük az átlényegülés tanát, amit a Trentói zsinat kifejezetten mint dogmát tanít.

A körlevél nem vonja kétségbe az imént ismertetett szerzők jóhiszeműségét és jóakarátát. Közlebb akarnak férközni a mai ember lelkehez és szeretnének hidat verni a nem-katolikus keresztények felé, akik a kenyérben és borban kimondottan csak jelképet látnak. A törekvés azonban magával hozza a racionalizmus veszélyét. A természetfeletti misztériumot nem szabad megkerülnünk. Már Szent Bonaventura megállapította: „Nem az a nehézség, hogy Krisztus jelen van a szentségben, mint jelképben, hanem az, hogy úgy van jelen, mint az égben” (*In IV. Sent. dist. X. q. 1.*). Azt kell elfogadnunk, amit az egyházban tanítanak és hisznek, s olyan kifejezőmódot kell használnunk, ami a misztériumot helyesen írja le. A dogmák megszövegezésénél használt kifejezőmódot az egyház évszázados fáradozása a Szentlélek irányítása mellett alakította ki, s a zsinatok jóváhagyták. Azt sem egyéni elgondolás, sem valamilyen új tudomány ürügye alatt nem szabad megmásítani. Az enciklika szó szerint ezeket mondja: „A dogmák meghatározásánál használt formulák nincsenek egy-egy kultúrkörhöz, a tudományos haladás ilyen vagy olyan fokához, ehhez vagy ahhoz a teológiai iskola véleményéhez kötve, hanem azt fejezik ki, amit az emberi szellem a valóságról egyetemes és szükségszerű tapasztalással megismer, s megfelelő és határozott szavakkal megjelöl, a kifejezéseket pedig a mindennapi és az iskolázott nyelvből kölcsönzi. Ezért a formulák minden hely és kor embere számára érthetők.” A dogmáknál tehát meg kell tartani azt a jelentést, amit az egyház egyszer érvényesnek mondott. Fejlődés csak abban az irányban lehetséges, hogy az értelmet mélyebben, nagyobb összefüggésekben megvilágítsa.

Objektív kegyelmi értékek a misében

A misében Krisztus keresztáldozata újul meg és kiárad kegyelmi ereje a bűnök eltörlésére. Krisztus vérével szentelte meg az újszövetséget és a mise ennek a szövetségnek a pecsétje. Az egyház az apostoli idők óta így értelmezte a misét, s mint áldozatot bemutatta élőkért és holtá-

kért. Amikor az egyház bemutatja az áldozatot, maga is áldozattá válik mint a főnek, Krisztusnak titokzatos teste. Krisztus maga akarta, hogy áldozata szüntelenül megújuljon, ezért rendelte a hierarchikus papságot.

A magánmise jogosultságát a körlevél így fejtí ki: A mise mindig Krisztusnak és az egyháznak a cselekménye, nem magánajtatosság, ezért megvan a közösségi hatása. Az egyház minden misében magát is felajánlja egyetemes áldozatul és a keresztáldozat végtelen kegyelmi erejét az egész világra alkalmazza. Bár a miséhez hozzátartozik a hívek számos és gyakori jelenléte, mégsem kifogásolható a szokás, hogy a pap csupán egy segédkező hívő jelenlétében mutatja be, hiszen a kegyelem rajta kívül minden hívőre és minden emberre kiárad. A magánmise tehát kétségtelenül többet jelent, mint ha a pap egy közösségi misén jelen van és megáldozik.

Teológiai nyelven kifejezve magunkat, azt mondhatjuk, hogy a misében, mint valóságos áldozatban, objektív kegyelmi értékek rejlenek. ez független a hívek létszámától. Ahol bemutatják a misét, ott mindig az egész egyházat képviselik.

Valóságos jelenlét

Krisztus a misében vér nélkül áldozza fel magát, amennyiben keresztáldozatát megeleveníti és üdvszerző erejét kiárasztja. Mindez akkor megy végbe, amikor az átváltoztatás szavaira szentségileg megjelenik és magát a kenyér és bor színe alatt táplálékul adja. Az áldozat és a szentség az eucharisziában nem választható szét. Azért lehet valóságos áldozat, mert a kenyér és bor színe alatt valóságos teste és vére van jelen. A kenyér és a bor átváltozását nevezi az egyház átlényegülésnek. A jelenlétnek ez a módja minden mást felülmúl.

Krisztus ugyanis többféleképpen van jelen egyházában. Az imádkozó egyházban jelen van, mint fő. Vele együtt imádkozunk, de mint isteni személyt, őt is imádjuk. Jelen van akkor is, amikor egyháza az irgalmasság cselekedeteit gyakorolja. Az egyházon keresztül ő mutatja meg szeretetét az emberiségnek. Jelen van a vándorok gyülekezetében és az örök haza felé vezet bennünket, amikor a hit által a szívünkben lakik. Jelen van az evangélium hirdetésében, hiszen az egyház őt hirdeti és az ő felhatalmazása alapján fordul az emberek felé. Az egyház kormányzó hatalma szintén tőle ered és istenemeri irányítása alatt áll. Jelen van továbbá, amikor az egyház az áldozatát bemutatja és a szentségeket kiszolgáltatja. A szentségek az ő tettei: a külső cselekményt az egyház hajtja végre, de a kegyelem tőle jön.

Sokkal tökéletesebb módon van azonban jelen egyházában az oltáriszentség révén. Itt valóságos jelenlétről beszélünk. Nem mintha a többi szentségben nem valóságosan működne. Az euchariszián azonban nem csupán megszentelő ereje folyik át, hanem jelen van benne istenemeri valóságában, még pedig maradandóan. Tehát téved, aki csak a feltámadt Krisztus testének valamilyen szellemi (*pneumatikus*) jelenlétéről beszél, vagy a jelkép határai közé szorítja jelenlétét, mintha az oltáriszentség nem állana egyébből, mint Krisztus szellemi jelenlétének és a misztikus test tagjaival való bensőséges kapcsolatának hatékony jeléből.

Tagadhatatlan, hogy az eucharisztia jelkép-jellegéről az atyák sokszor szólnak és a Trentói zsinat is az „egység és szeretet jelképének nevezi, amellyel Krisztus egyházának tagjait egybe akarta kapcsolni”. Sőt már Szent Pál kijelentette, hogy „mivel a kenyér egy, mindnyájan egy testet alkotunk, akik ebben az egy kenyérben részesedünk” (1 Kor. 10.17).

Azonban ha a jelkép segít is annak megértésében, hogy a szentség hatása a misztikus test egysége, mégsem magyarázza meg teljesen a lényegét, ami által az eucharisztia a többi szentségtől különbözik. Lényegnek kezdettől fogva azt tartották, hogy „jelen van Krisztus teste és vére, aki bűneinkért szenvedett és akit az Atya jósága föltámasztott” (*Antiochiai Szent Ignác levele a szmirnai egyházhhoz*). A Trentói zsinat fogalmazása szerint Jézus Krisztus „igazán, valóságosan és lényeg szerint jelen van az érzékelhető színek alatt”. A tanító és imádkozó egyház mindig így gondolkozott az oltáriszentségről. Az eucharisziában ugyanaz a Krisztus van jelen, aki az Atya jobbán megdicsőült. Ami a kenyeret kenyérré, a bort borrá tette, vagyis a benső lényeg, egészen és maradék nélkül átváltozik Krisztus testévé, illetőleg vérévé. Ezt a változást nevezi az egyház átlényegülésnek. Mivel pedig Krisztus egy és oszthatatlan, azért mindegyik szín alatt jelen van egész megdicsőült emberiségével, úgy ahogy embersége felvételt nyert az isteni személy egységébe. Annak az Istennek ereje eszközli az átváltozást, aki kezdettől fogva mindent semmiből teremtett. Ha tud teremteni, a meglévőt is átváltoztathatja egy magasabbrendű valósággá.

Az oltáriszentség imádása

Az átváltozás és Krisztus jelenléte miatt az egyház a misében és a misén kívül imádja az oltáriszentséget. Már *Szent Ágoston* azt mondja az áldozókról: „Senki sem eszi ezt a kenyeret úgy, hogy előbb ne imádkozt volna” (*In Ps. 98,9*). A körlevél azért hangsúlyozza az oltáriszentség imádását, mivel az újabb magyarázók csak Krisztus átmeneti jelenlétéről beszélnek, nem átlényegülésről. Pedig a kultusznak számtalan nyoma van az apostolok idejétől kezdve. A hívek vigyáztak, hogy még morzsák se vesszenek el belőle, s ha magukkal hazavitték, méltó helyet jelöltek ki számára, főleg pedig ügyeltek, hogy tiszteletlenség ne érje. Az imádás legfényesebb bizonyítéka az Úrnapjának ünneplése évszázadok óta. A kultusz nem korlátozni, hanem folytatni és eleveníteni kell. A hívek tevékenyen kapcsolódjanak bele a miseáldozatba, járuljanak a szentáldozáshoz, végezzenek szentséglátogatást, mutassák ki hálájukat és szeretetüket. Krisztus jelenléte a keresztény népnek különleges természetfeletti méltóságot ad. Nem csupán az áldozás pillanatában van köztünk, hanem állandóan, s ezzel megvalósult a próféta által hirdetett Emmanuel-gondolat, hogy Isten velünk van. Alakítja erkölcsi magatartásunkat, tökéletesíti az erényt, vigasztalja a szomorkodókat, erősíti a gyengéket és mindenkit hív követésére.

Krisztus az oltáriszentségben központja az egyházközségnek, az egyházi intézményeknek, az egyetemes egyháznak és az emberiségnek. Eberentartja a gondolatot, hogy ha ő áldozat lett értünk, akkor mi is éljünk egymásért. Tisztelete szociális szeretetet alakít ki bennünk. Aki hozzá közeledik és őt követi, az adja magát áldozatul Istennek az egyházi közösség javáért, egységéért, békéjéért. Ő az egyház feje és egységének jelképe, tőle kell kérnünk azt is, hogy az elszakadt testvérek a közös oltárhoz visszataláljanak. A pápa mindenkinek ajánlja az egyház egységéért való imát, főként azonban azoknak a szerzeteseknek, akik az örök imádkozást választották hivatásul. Örömmel említi meg, hogy a keleti egyház az oltáriszentségbe vetett hitét mindvégig sértetlenül megtartotta és annak teológiájában és liturgiájában állandóan kifejezést ad.

Az enciklika befejezésében a pápa kéri Szűz Máriának és az összes szenteknek közbenjárását, hogy a közös hit és az eucharisztikus kultusz

alapján jöjjön létre a keresztények egysége. Éppen ez a befejezés mutatja, hogy a körlevél többet akart, mint egy veszélyesnek induló teológiai magyarázatot elfojtani. Úgy állítja elénk az egyházi tanítást, hogy azt is elérje, amit *Schoonenberg* és *Smits* csak a misztérium feláldozásával gondoltak elérhetőnek: a személyes Krisztus jelenlétének tudatosítását. Nemcsak jelképet hagyott ránk, hanem szentségi módon ugyan, mégis teljes valóságban jelen van közöttünk, azért biztosak lehetünk, hogy evangéliuma állandó gyümölcsöt terem és egyháza nem lesz hűtlen küldetéséhez. Ahhoz is van ereje, hogy egybegyűjtse mindazokat, akik jó-hiszeműleg keresik őt.

BITTEI LAJOS VERSEI

A NYARALÁS SZONETTJEI

I.

Filmfelvétel

— *Balatonfüred* —

*Ötször tízezer gyertyafény
lobbanatlan vakító viharában
pad fehérlik, előtte virágágy van.
Pengék gyúlnak a park gyepén.*

*Egy lány jön, járása kemény,
sarka sebet szúr az út kavicsában
s távozik. A fényszórókban az áram
kihúny. Az éj sötét egén*

*lassan felezüstlik újra a hold
s holt hidegével végigtapogatja
az utat, az ágyást és a padot,
majd minden szedett árnyékokt elejt.
Szorosra zárul fenn a lomb s alatta
retteg a kábelkigyóktól a csend.*

II.

„A szent”

— *Borsos Miklós szobra* —
Tihany — *Múzeum*

*Nincs arca, csak lényege van, ahogy
az egyik virág olyan mint a másik.
Átvirrasztva az ihlet éjszakáit
beporozták a kristály csillagok.*

*Teljes a forma: belülről ragyog
a hótiszta tény, a szíromba zárt hit,
a gondolat. S ami van, testet áhít,
hát véső s márvány egymásra csapott.*

*Nézem s lenyűgöz. Többé el nem enged
a pillanat csodája, mely a szentnek
jutott, hogy a titokkal egyesült és
kigyúlt mámora fénylő glóriája.
Tudom, erre a látomásra vágyva
helyettem is imádkozott a művész.*

III.

Szivárvány

— *Tihany, „Rege” eszpresszó* —

*Micsoda giccs! E pántlika-szivárvány,
vásári pintes üvegre való.
S pont a közepén egy fehér hajó
ring a hullámok habos bóbítáján.*

*Mintha csak a mesebeli királylány
fürödne itt és napba pukkanó
szappanbuborékot fújna a tó
szelleme néki, túl, Zamárdi táján.*

*Nincs festőben a földnek oly bitangja,
ki e hatásvadászatot ecsetre
merészelné venni. Növekszik egyre,*

*már diadalív, Szántódról Tihanyba
ér: nem lesz özönvíz. Az égi eskü
regéje. De micsoda kép. Remekmű!*